
MUZEUL MEMORIAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA: TIPOLOGIE ȘI CLASIFICARE

Sergiu Dobra

Muzeografia memorialistică sau muzeografia marilor personalități a început să se afirme în cultura europeană în a doua jumătate a sec. XIX. În muzeele memoriale, „personalitățile sunt redacte și prezentate, mai ales, datorită apartenenței la un anume spațiu construit. Fie că s-a născut, a trăit și a acționat în asemenea spații, muzeele de acest fel redau, cu rezonanță întărită omul și faptele sale, opera acestuia. De regulă, le glorifică pe acestea ca o recunoaștere la înfăptuirea sau influențarea mersului istoriei, culturii, artei” (Oprîș 2000, 232). În Basarabia primele preocupări de organizarea unor asemenea muzee, de eternizare a unor eroi-personalități și a faptelor lor sunt înregistrate în perioada Primului Război Mondial. Anume în această perioadă „eternizarea și muzeificarea eroismului soldatului s-a manifestat prin organizarea unor locuri sau cimitire speciale ale eroilor, prin instalarea unor plăci comemorative, prin organizarea unor societăți și asociații care, printre multiplele acte de binefacere, au inițiat și procesul de colectare a patrimoniului pentru un viitor muzeu” (Ploșniță 2006, 318). Ideea organizării unui muzeu militar cu caracter memorial a fost lansată și promovată în societatea basarabeană, dar nu a fost realizată. Glorificarea eroismului soldatului în anii Primului Război Mondial a continuat și în perioada interbelică, dar instituționalizarea cultului eroului războiului prin organizarea unui muzeu de istorie militară sau a unui muzeu memorial nu a avut loc.

Primul act oficial de organizare a unui muzeu memorial în Basarabia este publicat în 1940, când, conform decretului regal nr. 887 din 15 martie 1940, ruinele capelei și caselor în care s-a născut marele istoric și lingvist de talie universală B.P. Hasdeu din satul Cristinești, județul Hotin, au fost declarate monumente istorice ce urmau a fi restaurate și în care se preconiza crearea unui muzeu memorial. Însă schimbările politice survenite pe parcursul anului 1940 au făcut imposibilă realizarea proiectului de înființare a unui muzeu

memorial consacrat basarabeanului B.P. Hasdeu (Ploșniță 2004, 102).

Astfel, în august 1940, când regimul sovietic creează Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, în spațiul dintre Prut și Nistru nu exista niciun muzeu memorial. Dar, primele instituții muzeale, organizate de noul regim au fost muzeele memoriale. O particularitate a politicii culturale a guvernului sovietic consta în consemnarea memoriei doar a unor personalități ale culturii ruse și ale mișcării revoluționare. S-a urmărit permanent excluderea personalităților vieții și culturii naționale: deoarece nu corespundeau criteriilor ideologice comuniste, ele au rămas în afara muzeelor memoriale. La început, muzeele memoriale erau consacrate conducătorilor și reprezentanților de vază ai partidului comunist și ai guvernului, pe de o parte, și personalităților marcante din domeniul culturii ruse, pe de altă parte. La 5 februarie 1948, conform Hotărârii Consiliului de Miniștri al RSSM s-a luat decizia despre deschiderea Casei memoriale „A.S. Pușkin” în orașul Chișinău, care a deschis undă verde acestui nou tip de muzee. Inaugurarea muzeului a fost anunțată la 10 februarie 1948, la cea de-a 111-a aniversare de la moartea poetului rus. Tot în acest an a fost organizat și Muzeul memorial „G. Kotovski” la Hâncești, muzeu rezultat la fel în urma unei decizii politice. În anul 1950 a fost publicată o nouă Hotărâre a Consiliului de Miniștri al RSSM despre reorganizarea Muzeului Arhitecturii și Materialelor de Construcție a Direcției de Arhitectură a Consiliului de Miniștri în Casa memorială „A.V. Șciusev”. S-a început valorificarea memorială a casei în care s-a născut și a copilărit arhitectul basarabean A.V. Șciusev. Dar acest muzeu, cu un destin zbuciumat, a fost de câteva ori închis, pentru ca să fie redeschis în anul 1973. Iar astăzi doar două camere sunt destinate memoriei arhitectului. Pe parcursul următoarelor decenii a mai fost inaugurată Casa memorială „S.Gh. Lazo” din satul Pietra, r-nul Orhei, la Chișinău existând Muzeul memorial „G.I. Kotovski și S.Gh. Lazo”, organizarea

muzeelor memoriale duble fiind o particularitate a muzeografiei sovietice, care a fost implementată și în RSSM. În rețeaua muzeelor memoriale menționăm și Muzeul memorial „Elena Sârbu” din satul Rudi, r-nul Dondușeni, consacrat ilegalistei din perioada interbelică – Elena Sârbu (Verjbițki 1980, 100). În anul 1977, în satul Bălanul Nou, din r-nul Râșcani, a fost deschis Muzeul memorial al Statului Major al Frontului II Ucrainean în scopul „eternizării memoriei comandantului de oști sovietice R. Malinovski” (Popov 1987, 151). Patrimoniul muzeului cuprinde: documente, fotografii, hărți și opere de pictură. În cabinetul existent în muzeu este reprodusă ambianța de lucru a lui R. Malinovski, însă exponatele prezentate sunt copii sau piese tipologice.

În sudul Moldovei în aceeași perioadă este înființată în satul Crihana Nouă, r-nul Cahul, Casa memorială „Generalul Lebedenko”. Documente, fotografii oglindesc diverse pagini din viața lui N. Lebedenko, erou al războiului civil din Rusia, participant la al Doilea Război Mondial (Ploșniță 1999, 65). Șirul acesta de muzee poate fi continuat, dar important este să menționăm că, toate aceste muzee cu o tematică istorico-revoluționară au fost organizate prin decizii politice și din interese ideologice. După destrămarea URSS și proclamarea independenței Republicii Moldova multe dintre aceste muzee au dispărut din peisajul muzeal al republicii.

Una dintre primele instituții muzeale create după proclamarea independenței republicii este „Tabăra regelui suedez Carol XII” din Varnița, înființată la 1993 (Buftec, Nicolaescu 1997, 18). Un muzeu care are puține caracteristici de muzeu memorial, care este mai degrabă un muzeu istorico-biografic, atmosfera memorială din timpul lui Carol XII nefiind reconstituită. În nordul republicii, în perioada de tranziție spre o economie de piață au fost inaugurate mai multe muzee memoriale, este adevărat, după amploarea patrimoniului și a spațiilor, destul de modeste. Printre acestea nominalizăm: Casa memorială „C. Stamati” din Ocnița, deschisă pentru publicul vizitator la sfârșitul anilor ‘80 ai secolului trecut. Inițiatorul ideii de a crea Muzeul „C. Stamati” a fost Valeriu Nazar, director al Muzeului Literaturii Române „M. Kogălniceanu” din Chișinău. În prezent muzeul deține un semnificativ patrimoniu. Fotografii, documente, cărți, mobilier de epocă și alte materiale marchează atmosfera de epocă al sec. XIX. Prezintă un in-

teres aparte cărțile din biblioteca familiei Stamati. Casa memorială „C. Stamati” este un important centru de cultură din nordul republicii, soarta căreia astăzi este incertă din cauza unor probleme de ordin economic. Un alt așezământ memorial de largă referință este și Casa memorială „C. Stere” din satul Cerepcău, r-nul Soroca, în a cărei expoziție sunt etalate piese originale: volume din opera scriitorului C. Stere, diverse documente, obiecte ce au aparținut familiei Stere. Muzeul își propune să facă cunoscută personalitatea unuia dintre cei mai mari scriitori basarabeni. În 1995 în satul Corlăteni, r-nul Râșcani, este deschisă Casa memorială „L. Damian”. Expoziția reunește piese originale, numeroase obiecte personale, fotografii, manuscrise, documente. Piesele colectate și expuse oglindesc viața și creația poetului. Tot la Râșcani, în satul Mihăileni, în anul 1996 a fost inaugurată Casa memorială „E. Coșeriu”. Inițiativa organizării muzeului aparține unui grup de intelectuali din republică. Eforturi enorme au fost depuse pentru colectarea pieselor originale care ar putea familiariza publicul vizitator cu aspecte inedite din viața marelui om de știință Eugen Coșeriu (Ploșniță 1999, 64).

Astăzi, la începutul mileniului III, conform datelor Ministerului Culturii, în Registrul Muzeelor al Republicii Moldova se regăsesc circa 92 de instituții muzeale, dintre care doar 14 sunt cu caracter memorial, majoritatea din ele fiind filiale ale unor instituții muzeale. Este un număr mic de muzee ce fixează memoria despre anumite evenimente istorice sau a unor personalități din cultură și știință. Dar toate aceste muzee formează un sistem și suportă o anumită clasificare. Unul dintre cele mai răspândite principii de clasificare a muzeelor este cel de profil. Clasificarea de profil presupune stabilirea unei legături cu o anumită știință. Interesant este faptul că această legătură a muzeului cu știința s-a stabilit încă în secolul al XIX-lea, atunci când bazele conceptuale ale muzeografiei abia se stabileau, iar știința avea un grad mai avansat de dezvoltare. Conform clasificării de profil muzeele memoriale din republica noastră pot fi structurate astfel: muzee memoriale cu profil de istorie și muzee memoriale cu profil de literatură. Din grupul muzeelor cu profil de istorie, menționăm: Casa memorială „A.V. Șciusev”, orașul Chișinău; Conacul familiei Lazo, satul Piatra, r-nul Orhei; „Tabăra regelui suedez Carol XII”, satul Varnița, r-nul Anenii Noi; Casa memorială

„N. Lebedenko” satul Crihana Nouă, r-nul Cahul și Muzeul memorial al Statului Major al Frontului II Ucrainean, satul Bălanul Nou, r-nul Râșcani. Din grupul muzeelor cu profil literar menționăm: Casa memorială „C. Stamati”, satul Ocnîța, r-nul Ocnîța; Casa memorială „C. Stere”, satul Cerepcau, r-nul Soroca; Casa memorială „L. Damian” satul Corlăteni, r-nul Râșcani; Casa memorială „E. Coșeriu” satul Mihăileni, r-nul Râșcani; Casa memorială „A. Donici” satul Donici, r-nul Orhei; Conacul familiei Rali satul Dolna, r-nul Strășeni; Casa memorială „A.S. Pușkin”, orașul Chișinău, și Casa memorială „A. Mateevici” din satele Zaim și Căinari, r-nul Căușeni.

Analizând distribuția teritorială a muzeelor, remarcăm că așezămintele memoriale nu sunt amplasate uniform pe întreg teritoriul țării. Astfel, în partea de nord avem doar cinci muzee: câte unul la Ocnîța și Soroca (Casa memorială „C. Stamati” și Casa memorială „C. Stere”) și trei la Râșcani (Casa memorială „L. Damian”, Casa memorială „E. Coșeriu” și Muzeul memorial al Statului Major al Frontului II Ucrainean). În centru sunt șase muzee, două la Orhei (Casa memorială „A. Donici” și Conacul familiei Lazo), două în Chișinău (Casa memorială „A.S. Pușkin” și Casa memorială „A.V. Șciusev”), câte unul la Anenii Noi și Strășeni (Muzeul memorial „Carol XII” și Conacul familiei Rali). Iar în partea de sud sunt trei instituții memoriale, două la Căușeni (Casa memorială „A. Mateevici” din Zaim și Căinari) și una la Cahul (Casa memorială „N. Lebedenko”).

Paralel cu clasificarea bazată pe profil, există și o tipologizare a așezămintelor memoriale. După tipologie avem:

Muzee care reflectă evenimentul istoric: Muzeul memorial „Carol XII” și Muzeul memorial al Statului Major al Frontului II Ucrainean.

Muzee consacrate anumitor personalități: Casa memorială „A.V. Șciusev”, Conacul familiei Lazo, Casa memorială „N. Lebedenko”, Casa memorială „C. Stamati”, Casa memorială „C. Stere”, Casa

memorială „L. Damian”, Casa memorială „E. Coșeriu”, Casa memorială „A. Donici”, Conacul familiei Rali, Casa memorială „A.S. Pușkin” și Casa memorială „A. Mateevici”.

Muzee-monument: Cetatea Sorociei și Memorialul „Capul de Pod Șerpeni”.

Cronologic, muzeele memoriale din Republica Moldova reflectă evenimente și personalități începând cu sec. XVIII și până în contemporaneitate. Însă pentru muzeografia memorială din Republica Moldova, perioada sec. XIX este cea mai reprezentativă, deoarece a marcat societatea basarabeană prin multiple transformări social, economice și culturale, după anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus în 1812.

Analizând procesul de dezvoltare a muzeografiei memorialiste, concluzionăm că se află într-o profundă criză. Motivele dezvoltării lente a muzeografiei memorialiste sunt de ordin obiectiv și subiectiv. Din cauza crizei economice profunde, în care se află Republica Moldova de mai mulți ani, este foarte dificil de organizat muzee memoriale, proces ce necesită cheltuieli costisitoare. Altă problemă ține de lipsa patrimoniului care ar putea oglindi imaginea unei sau altei epoci, rostul unei anumite personalități. O problemă nu mai puțin importantă este spațiul, multe dintre casele în care au locuit și au activat personalitățile marcante, nu mai sunt funcționabile, aflându-se într-o stare deplorabilă și necesită restaurări serioase. Pentru recuperarea patrimoniului legat de o personalitate sau alta este necesară o cercetare documentară serioasă. Pe lângă toate aceste probleme mai există la etapa actuală și o indiferență a societății față de muzeu, cu toate că tot ea, societatea, a fost factorul catalizator care a influențat dezvoltarea și evoluția muzeelor pe o scară ascendentă. Prin eforturi comune atât din partea statului, specialiștilor din domeniu, adică a muzeografilor, cât și a societății civile, toate aceste impedimente pot fi depășite, iar muzeul memorial ar avea mai multe șanse de dezvoltare în viitor.

Bibliografie

- Bușteac, Nicolaescu 1997:** V. Bușteac, T. Nicolaescu, Ghidul muzeelor din Moldova (Chișinău 1997).
Opriș 2000: I. Opriș, Transmuseographia (București 2000).
Ploșniță 1999: E. Ploșniță, Pagini de muzeografie basarabeană (Chișinău 1999).
Ploșniță 2004: E. Ploșniță, Muzeul memorial: retrospectivă și perspectivă. In: Studii de muzeologie și muzeografie, vol. I (Chișinău 2004), 99-111.

Ploșniță 2006: E. Ploșniță, Eternizarea și muzeificarea faptelor eroilor Primul Război Mondial în Basarabia (1914-1944). In: Buletin Științific. Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, vol. V (Chișinău 2006), 315-321.

Popov 1987: I. Popov, Muzeele invită (Chișinău 1987).

Verjbițki 1980: S. Verjbițki, Despre ce povestesc muzeele (Chișinău 1980).

Memorial museum in the Republic of Moldova: typology and classification

Abstract

Memorial museology was established in the European culture during the second half of the 19th century. However, we can speak about the creation of a memorial museum network in the space between the Dniester and Prut rivers only in the late 1980-s. Within this network there are different museum institutions in terms of their profile and typology. According to the typology we can mention the existence of museums dedicated to certain historical events and museums dedicated to famous people. The profile classification allows us to highlight two major groups of memorial museums: historical and literary ones.

Мемориальный музей в Республике Молдова: типология и классификация

Резюме

Мемориальное музееведение стало утверждаться в европейской культуре во второй половине XIX века. Однако в Днестровско-Прутском междуречье сеть мемориальных музеев создается лишь в конце 80-х годов XX века. Она объединяет различные по профилю и типологии музейные учреждения. Согласно типологии можно говорить о существовании музеев, увековечивающих какие-либо исторические события, и музеев, посвященных знаменитым людям. Профильная классификация позволяет нам выделить две большие группы мемориальных музеев: исторические и литературные.

17.02.2011

Sergiu Dobrea, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, str. 31 August, 121-A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: dobreasergiu@mail.ru